

VIHART Ágnes

DOI: 10.15170/DIKE.2017.01.01.06

Bíró

Európa jogi szakjogász

Családjogi szakjogász

Zsidó és dunai-sváb házassági szerződések a dualizmus-kori Magyarországon

Jewish and Danube Swabian Marriage Contracts in the Dualistic Era in Hungary

The author has analyzed over 150 contracts from 1875 to 1883 on the basis of her own archives collection. The royal notary's institution, the contemporary marital property law institutions and the marriage contracts are presented in general and three contracts in detail. The author seeks to find the answer – based on the analyzed marriage contracts – whether or not parties counted to belong to a denomination or to a nationality.

Keywords: *marriage contracts, royal notary, minorities*

1. Bevezető

A jogi kultúra sajátos módon fejlődött a nemzeti öntudatra ébredt Magyarországon a polgári modernizáció korszakában: a közép-kelet-európai olvasztótégely, a Kárpát-medence területén együtt és egymás mellett élő nemzetiségek és népcsoportok saját jogi világa entitásuk részeként tetten érhető és nyomon követhető. A 19. sz. második felének beszédes kordokumentumai a királyi közjegyzők hagyatékában fellelhető okiratok, köztük a korabeli házassági szerződések.

2. A királyi közjegyzőség Magyarországon

Magyarországon a hiteles helyek mellett a 14. századtól, az *Anjou*-házi királyok uralkodása idején közjegyzők is működtek. A 15. századra a közjegyzői okirat széles körben elterjedt. A közjegyzők az okiratokat az intézkedő nevében fogalmazták meg, aki az okiratra rátette pecsétjét, a közjegyző pedig záradékolta azt. A közjegyző egyrészt közhiteles személyként (*publica persona*), másrészt mint az egyházi bíróság jegyzője állított ki okiratokat. A közjegyzők elsősorban a klerikusok közül kerültek ki. Városi jegyzőként az egyházi pereket intéző szentszékekhez delegált egyházi bírák mellett és pápai követek kíséretében működtek.

A mohácsi vész után a közjegyzőség intézménye csak az 1849 utáni, a jogfejlődés szempontjából termékeny időszakban bukkan fel újra: császári nyíltparancs terjesztette ki az 1855. évi osztrák közjegyzői rendtartás hatályát a Magyarországra 1858. február 7-én. A közjegyzői rendtartás, amely (újra) meghonosította hazánkban ezt az intézményt, szabálytartalmát tekintve részben francia hatásra vezethető vissza. Az 1861-es Országbírói Értekezlet az osztrák közjegyzői rendtartás szabályait hatályon kívül helyezte, visszaállítva a hiteles helyek régi jogait a Magyar Királyságban, míg a Korona Mellekországaiban, így Erdélyben és Fiumében 1875. augusztus 1-jéig

hatályban maradt. A gazdasági élet képviselőinek javaslatára azonban maga a közjegyzői intézmény jogrendünk része maradt, csak éppen hazai szabályozás következtében: az országgyűlés hosszú vitát követően, 1874-ben fogadta el közjegyzői törvényünket (1874. évi XXXV. törvénycikk). A törvényt hamarosan módosította az 1886. évi VII. tc., amely 1949-ig meghatározta a közjegyzők működésének kereteit hazánkban.¹

A magyar királyi közjegyzőség a polgári igazságszolgáltatás rendszerének részként állami intézmény volt, de intézményi és öngazgatási autonómiával rendelkezett, és ekként a polgári jog területén a jogbiztonság letéteményese is volt. Az 1874. évi XXXV. törvénycikk részletes szabályokat tartalmazott a közjegyzőséget illetően, melyekből az alábbiakat emelem ki. A törvénycikk a királyi közjegyzői állás betöltését szigorú személyi és szakmai feltételekhez kötötte. A közjegyzőket az igazságügyi miniszter nevezte ki azzal, hogy *„a közjegyző csak teljes korú magyar honpolgár lehet, a ki feddhetlen jellemű, csőd vagy gondnokság alatt nem áll, az állam hivatalos nyelvét teljesen bírja (...), végre az ügyvédi vagy gyakorlati bírói vizsgálatot sikerrel letette, és a vizsgálat letételét megelőző vagy követő, bár megszakított két évi közjegyzői gyakorlatot kimutatni képes”*.

A törvénycikk a közjegyzők illetékességét is szabályozta. Az illetékesség a királyi törvényszék területéhez igazodott, azzal, hogy *„a felek mindazáltal bármelyik közjegyzőhöz fordulhatnak és e tekintetben nincsenek kötve azon törvényszéki terület közjegyzőibe, a melyben laknak, vagy a melyben a jogügylet tárgya fekszik”*. A törvénycikk a közjegyzői eljárás számos, garanciális jellegű eljárási szabályát is rögzítette. *„A közjegyzőnek ügyelni kell arra, hogy az ügylet, a melyben közreműködése felkérte, a törvénnyel ne ellenkezzen. Ez esetben erre a feleket figyelmeztetni, s ha kérelmük mellett megmaradnak, ezt a közokiratban megemlíteni köteles; oly ügyletben pedig, mely a büntető törvénnyel, a közrenddel, vagy az erkölcsiséggel ellenkezik, részt vennie nem szabad; a közjegyző mindenekelőtt a felek akarataról győződjék meg, s azt világosan és határozottan foglalja írásba, az okiratot a feleknek olvassa fel s azokat felolvasása után beleegyezésük iránt kérdezzék meg, s ha szükséges, az okirat értelméről és következményeiről világosítsa fel”*.

A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikk, majd az ezt módosító 1886. évi VII. törvénycikk felsorolta azon jogügyleteket, amelyek érvényességének feltétele a közjegyzői okiratba foglalás volt. A házassági szerződések körébe szűk értelemben a házassági vagyoni jogi intézményekről szóló szerződések, tágabb értelemben pedig a házastársak egyéb jogügyletei is bele tartoztak. A közjegyző hatásköre kiterjedt a közokiratok, végrendelek felvételére, tanúsítványok kiállítására, okiratok és értékek őrizetére, hagyatéki ügyek körüli eljárásra, bírói megbízások teljesítésére. *„Az amehelyeken jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat megkívánatik: a házaspár közötti vagyoni viszonyokat szabályozó, továbbá a házastársak között kötött adásvevési, csere-, életjáradéki és kölcsönszerződéseknél, valamint egyéb jogügyleteknél, melyekben az említett személyek egymás irányában kötelezettséget vállalnak; ugyanazon személyek között kötött ajándékozási szerződéseknél, ha az ajándékozott tárgy át nem adatott; hozomány átvételéről kiadott elismervényeknél, akár a házastárs, akár más részére adatnak ki; minden jogügyletnél, melyet vakok, olvasni nem tudó siketek, vagy írni nem tudó némák és siketnémák kötnek, ide értve az örökösödési szerződéseket is, a mennyiben a jogügylet megkötésénél személyesen járnak el.”*

¹ Lásd bővebben ROKOLYA, A polgári közjegyzőség emlékezete 13–38.

2. Gánóczy Flóris hagyatéka

A Pécsi Tudományegyetem Családjogi Szakjogász képzésén 2017. évben készített szakdolgozatomban a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltára gyűjteményéből (a továbbiakban: FML) a *Gánóczy Flóris* királyi közjegyző előtt 1875 – 1882 években kötött magyar nyelvű házassági szerződéseket tanulmányoztam. A dolgozat mellékletében ezeket statisztikai szempontból is feldolgoztam, lehetőség szerinti úgy, hogy az eredeti nyelvi kifejezések változatlanul maradjanak. Mórton és környékén jelentős német népesség élt, akik kisebbségi kultúrájukban – többek között őseik nyelvét megtartva – fontos jelentőséget tulajdonítottak a házassági szerződésnek. Így az utókorra szép számú, túlnyomó részt német nyelvű okiratot hagytak, míg a magyar nyelvű házassági szerződések a környéken a magyar és a zsidó népesség köréből kerültek ki ebben a korban.

Kisóczy és gánóczy Gánóczy Flóris királyi és udvari tanácsos, királyi közjegyző 1825. március 17-én született Miskolcon. Középiskolai tanulmányait Miskolcon és Lőcsén végezte. Érettségi után elkezdte az egri papi szemináriumot, de végül az Egri Jogakadémián fejezte be tanulmányait. 1844-től a Budai Helytartótanácsnál volt gyakornok. Az ügyvédi censurát 1847-ben tette le. A pozsonyi országgyűlésen báró *Redl* országgyűlési képviselő helyettes követeként, *absentium ablegatusaként* járt el. 1848. június 10-től az Igazságügyi Minisztérium segédfogalmazója volt, 1849. május 9-től a nagybányai katonai parancsnokságon hadbíró főhadnagyként teljesített szolgálatot, majd június 28-tól a 95. honvédszászlóaljban harcolt századosi rangban. A Budapesti Közlöny 1891-ben megjelent 252. száma *Gánóczyról* megjegyzi, hogy a benne buzdó hazafi nem engedte, hogy az igazságügyi minisztériumbeli állását elfoglalja, hanem inkább honvédnak állt. A szabadságharcot végigharcolta, majd mint *Dom Miguel* százados és zászlóalj parancsnok kapitulált Nagyváradon.

A szabadságharc leverése után átmenetileg bujdosásra kényszerült. A magyar alkotmányosság részleges helyreállítása után, 1861-ben Pest-Pilis-Solt vármegye tiszti ügyészévé választották. 1867-ben a Pesti Királyi Törvényszék bírójának nevezték ki, ahonnan az alföldi betyárvilág felszámolása érdekében gróf *Ráday Gedeon* kormánybiztos mellé a Szegedi Királyi Törvényszékre helyezték. Királyi közjegyzőnek Móra 1875. augusztus 1-jén nevezték ki. Rövidesen azonban Székesfehérvárra helyezték, ahol 1882. augusztus 1-jén nyitotta meg közjegyzői irodáját a mai Vörösmarty téren, majd a Jókai utca 3. sz. alatti lakásán. Érdekesség, hogy nem messze onnan, a Jókai utca 4. sz. alatt ma is közjegyzői iroda működik.

Gánóczy Flóris aktívan részt vett a közjegyzői rendszer felállításában. Az ebbéli, valamint a közjóért és a társadalomért kifejtett munkássága elismeréséül 1891. október 28-án királyi tanácsosi, 1912-ben udvari tanácsosi címmel tüntették ki. Tagja volt a fővárosi 1848-as Honvéd Egyletnek is. Emellett különféle lapokba tárcacikkeket, életképeket és rövidebb elbeszéléseket is írt: 1854 és 1860 között belmunkatársa volt a *Hölgyfutár* folyóiratnak, 1857-59-ben ezen kívül a *Nővilágba*, a *Szépirodalmi Közlönybe*, a *Vasárnapi Újságba*, a *Religioba*, és a *Katholikus Néplapba* is írt G.F., - n.r.- betűk és Δ [a görög Delta] nevek alatt. 1858-ban „Olaszországi képek” címmel úti élményeit a *Szépirodalmi Közlönyben* adta közre, míg a *Napkelet* című folyóiratban – saját neve alatt – Szicília történetét jelentette meg. *Vahot Imrével* 1861-től a *Honvédek* könyvét szerkesztette, amelyekben a szabadságharc katonáinak élményeit beszélték el három kötetben. 1867-ben megnősült, *Kégl Sándor* fejér megyei földbirtokos leányát, *Kégl Jankát* vette el. 1912-ben lemondott közjegyzői állásáról.

Gánóczy Flóris m. kir. közjegyző életében Székesfehérváron közismert és elismert személyiség volt; „*Flóris bácsiról*” több alkalommal elismerően cikkezett a helyi sajtó. 1913. november 28-án Székesfehérváron hunyt el, a Szentháromság temetőben nyugszik.

3. A vizsgált szerződések alakításai

A kutatásaim során közel kétszáz házassági szerződést vizsgáltam és elemeztem. Általánosságban elmondható az iratanyag alapján, hogy az idő előre haladtával a szerződések szövegét egyre szabatosabban fogalmazták meg. A lap tetején szerepelt az ügyszám, majd a „*közjegyzői okirat*” megnevezés. Az 1882. évtől, a közjegyző székesfehérvári működésének megkezdésétől előre nyomtatott íveken készítették el az okiratokat; ezeken az ügyszám, a közjegyző okirat megnevezés és a közjegyző neve már nyomtatásban szerepel.

Az okiratok bevezetője értelemszerűen függött attól, hogy a közjegyző előtt az irodájában jelentek-e meg a felek vagy a közjegyző maga ment ki a helyszínre, amely lehetett községháza vagy az ügyfél háza egyaránt. Az irodában felvett okiratok bevezető szövege a következő: „*Előttem Gánóczy Flóris moóri kir. közjegyző előtt alólírt helyen és időben megjelentek (...)*” Amennyiben a közjegyző az irodáján kívül járt el, ebben az esetben ezt a tényt a szerződés bevezető részében szabatosan, a konkrét helyszín földrajzi megjelölése alapján rögzítették.

A házassági szerződésekben két szükségszerűen szerződő fél szerepelt, a menyasszony és a vőlegény, illetve amennyiben a szerződés a házasság megkötését követően jött létre a felek között, a feleség és a férj. Az általam vizsgált okiratok vegyes képet mutatnak abban a tekintetben, hogy miként nevezik a feleket (leendő feleség/férj, menyasszony, vőlegény, nej, hitvestárs), sőt előfordult, hogy teljesen következtelenül egy okiratban különböző megnevezéssel szerepeltek.

A vizsgált házassági szerződésekben a bevezető részben nevezték meg a feleket. Leányoknál az atya neve, a foglalkozásának megjelölése, továbbá az szerepelt, hogy hová valósi lakos. Ezeket az adatokat a vőlegény esetében is rögzítették, mint ahogy a tanúk foglalkozása és állandó lakóhelye is bekerült az okiratba. Gyakorta volt ügyleti tanú a helyi jegyző, egyéb hivatalnok, de sokszor kereskedő tanúsította a felek személyazonosságát és a jogügylet létrejöttét. Egy-egy személy többször is szerepelt szerződésekben tanúként.

A házasfeleken túl abban az esetben vettek részt egyéb személyek a házassági szerződés megkötésében, ha egyikük, másikuk avagy mindketten harmadik személlyel kötöttek valamilyen jogügyletet. Ezek a harmadik személyek szinte kivétel nélkül valamelyik vagy mindkét házafél szülője vagy szülei voltak, akik jellemzően valamit a gyermeküknek vagy mindkét félnek juttattak., Nem egyszer tartási szerződést is belefoglaltak az adott házassági szerződésbe. Valamennyi szerződésről elmondható, hogy a közjegyző ügyleti, illetve azonossági tanúkat alkalmazott. Egy szerződő fél személyazonosságát két azonossági tanú igazolta. Általában mindkét szerződő fél tekintetében ugyanaz a két személy volt az azonossági és egyben ügyleti tanú is. Az azonossági tanúkat a közjegyző minden esetben személyesen ismerte. Az azonossági tanúk vonatkozásában a nevükön túl a foglalkozásukat és a származási helyüket is megjelölték.

A házassági szerződés kifejezés jól láthatóan kiemelve, középen szerepelt. Amennyiben a sorok nem értek az ív széléig, úgy kihúzták az üres helyet, így utólag semmilyen módosítása nem volt eszközölhető az okiraton. Előfordult, hogy a szerződő felek a szerződés felfektetését követően

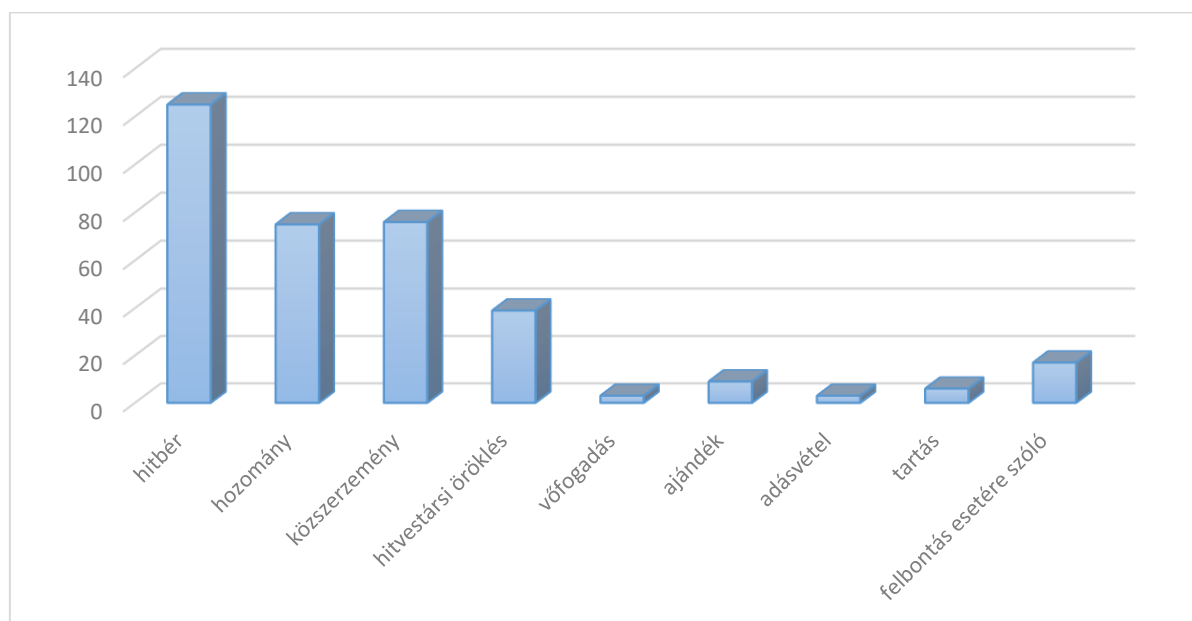
kívántak hozzáfűzni vagy módosítani valamit az okiraton. Ennek nem volt akadálya, ezt a tény azonban a közjegyző az okiratban rögzítette.

Az okiratok befejező fordulata jellemzően a következő volt: „*Miről jelen okírat felvételét, az ügy egész folyamata alatt folyamatosan jelen volt ügyleti tanúk előtt, a feleknek felolvastatott, s általuk akarataikkal mindenben megegyezőnek nyilvánított, és aláíratott.*” A szövegben – gyakran német nemzetiségű ügyfelekre figyelemmel – megjegyezték azt is, hogy „a feleknek felolvastatott, s német szóval is megmagyaráztatott”. Az okirat első oldalára ragasztották az okmánybélyegeket, a végén pedig feltüntetésre került a díjjegyzék. Minden esetben felmerült közjegyzői díj, írási díj és „*bélyeg*” (illeték), valamint a közjegyző helyszíni eljárása esetén „*távozási díj*” is felszámításra került. A szerződéseken nagy számban maradtak fenn az eredeti illetékbélyegek.

Végezetül az okirat keltezésekor a dátumot betűvel, folyó írással rögzítették. A szerződő felek, az ügyleti tanúk és az eljáró közjegyző is aláírták az okiratot, melyet a közjegyző pecsétjével látott el. Amennyiben az okirat nem egy íven szerepelt, úgy a lapokat zsinórral összefűzték és zsinórt – viaszos pecséttel vagy körcímkével – rögzítették a papírhoz. A vizsgált anyagban a későbbi keltezésű okiratoknál fordult elő gyakrabban, hogy a tipikusan női hozomány jegyzéket külön leltárba (*Inventar*) foglalták, és ez a szerződéshez csatoltan megmaradt az utókor számára.

4. A házassági vagyoni jogi intézmények gyakorisága vizsgált házassági szerződésekben

Az általam megvizsgált házassági szerződések az 1875–1883 közötti években keletkeztek. A szerződések tartalmára nézve szignifikáns különbségek rajzolódtak ki, ahogy ezt az alábbi grafikon mutatja.

1. kép: Az egyes házassági vagyoni jogi intézmények megoszlása Gánóczy Flóris közjegyzői hagyatékában szereplő házassági szerződésekben, 1875 – 1883 (forrás: a szerző összeállítása).

4.1. A hitbér

A vizsgált szerződésekben szinte kivétel nélkül szerepelt a móríng, amely tartalmát tekintve (általában) a magyar hitbér intézményét jelentette.² A közjegyző előtti szerződésekben az idő előre haladtával egyre gyakrabban felváltotta a móríng megnevezést a hitbér kifejezés. „*A hitbér alapeszméje a magyar magánjogban a házastársi hűség biztosítása volt, függetlenül attól, hogy törvényes vagy írott hitberről volt-e szó. A két intézmény jogi természetét megegyezett, és az írott hitbérre vonatkozó szabályok képezték a báterét a törvényes hitbérnek. (...) Nem általában véve a német dos, hanem a recepció kora előtti, germán-frank alapú dos jutott el hozzánk a 'kánonjogi házasság mindinkább elterjedésével és mintegy helyetteseképp a nőért hajdan fizetett vételárnak'. ”³ Bár a hitbér fogalma összemosódott a mórínggal és a jegyajándékkal, holott nyilvánvalóan más jogintézményekről beszélünk. A középkori szokásjognak megfelelően a törvényes hitbér mértéke a mágnásokra, a nemesekre, a polgárookra és a jobbágyokra nézve eltérően alakult a reformkori magyar jogban is (1840. évi XXII. tc.), és ez így is maradt, amíg a törvényes hitbért mint rendi intézményt 1946-ban fel nem számolták.*

A szerződéses hitberről a Magyar Jogi Lexikon a következőket jegyzi: az „*írott hitbér a törvényesnek szerződéses utánképzése. Ha nincs közlelebbről meghatározva, ugy oly ajándékot jelent a férj vagy reá való tekintettel más valaki részéről a feleség javára, mely a házasság elbálása alapján jár a házasság megszűnésekor, ha a nő a házassági hűséget meg nem szegi. Ha a feleség vagy erre való tekintettel más kötelezi a férj részére, ugy ez viszon-hitbér, contrados. Ha hitbért jegyes vagy ágházastársa kötelez, ugy az ügylet érvényességéhez közjegyzői okirat kell (1886: VII. t.cz. 22. §-a); ha más valaki igéri, ehhez írás sem kell, alakszerűtlenül is érvényes.*”⁴

4.2. A hozomány

A köznapi életben a móríng, hitbér, hozomány⁵ fogalmakat részben egymással keverve használták, sőt az általam vizsgált, közjegyző – tehát jogvégzett ember – által felvett házassági szerződésekben is megfigyelhető ennek a lenyomata, nevezetesen, hogy úgy tűnik, mintha jogilag inadekvát tartalommal használnák a jogi *terminus technicusokat*, bár a felek szerződéses akarata, és a konkrét szerződési szöveg egymásnak való megfelelése közel 150 év távlatából már nem pontosan rekonstruálható. A móríng alatt ugyan általában a hitbért értették, nemegyszer a hozományt nevezték így.⁶

A „*hozomány (...) azon vagyontárgyak összege, amelyeket a nő v. erre való tekintettel más valaki, a házaselet terheinek (onera matrimonii) fedezése céljából a férjnek átad. I. A súlypont az átadásban fekszik; nem helyes, mint sokan mondják, hogy a hozomány az, amit a nő férje házához visz. Ez részint szűk, részint tág meghatározás; szűk, mert nem minden hozomány az, amit a nő a házba hoz. A nő vagyona (amennyiben ő adja a hozományt) két részre különül: 1. hozománymentes (szabad) vagyonára, 2. a hozományra; az előbbi csak tényleges, nem jogi értelemben vett hozomány (= a házba hoz). Nem is minden, a férjnek egyszeriuen átadott vagyontárgy hozomány; hanem szükséges, hogy az hozományul adassék át. Hozományadási kötelezettség, minő az optkv. 1220.*

²A fogalmat és az intézménytörténetet lásd bővebben HERGER, A modern magyar házassági vagyoni jog 253–281.

³HERGER, A törvényes és az írott hitbér Baranyában 1848 után 139–142.

⁴ILLÉS, Hitbér 146.

⁵A fogalmat és az intézménytörténetet lásd bővebben HERGER, A modern magyar házassági vagyoni jog 282–301.

⁶HERGER, A hozomány szerepe a magyar házassági vagyoni jog fejlődésében 193–203.

§-ban van meghatározva, nálunk nincs. (...) Ha a hozományt a nő adja, a vagyonnak hozományul való érvényes lekötéséhez közjegyzői okirat szükséges {házassági szerződés 1886:VII. t.-c. 22. § a.}, az e nélkül adott hozomány női szabadvagyon marad. A hozomány átadásának ill. átvételének okirati bizonyítására pedig minden esetben (akkor is, ha a hozomány mástól ered) csak közjegyzői okirattal történhetik {u.o. 21. § a.}); ha a hozományt más adja, a lekötés érvényességéhez közjegyzői okirat nem szükséges, történhetik egész formátlanul. (...) A hozományt (ugy mint a hitbért és a jegyajándékot is) az 1840: XVI. t.-c. értelmében a közjegyzőbe be lehetett jegyeztetni s akkor csőd esetében elsőbbséggel birt. Ezt az intézkedést az új csődtörvény megszüntette (1881: XVII. t. c. 267. §). (...) Fontos az az állandó gyakorlat, mely szerint a nő allaturáját a férjétől bármikor visszakövetelhetette.”

A hozományt a vizsgált szerződésekben a mennyasszony vitte leendő férje házába, tekintet nélkül arra, hogy azt szülei, egyéb rokonai, ő maga vagy más adta. A hozomány tipikusan „*osztrák értékben*” megjelölt készpénz összegből, valamint tárgyi ingóságokból állt, de gyakori volt csak az egyik vagy csak a másik. A készpénz összege 50 Ft-tól egészen 40.000 Ft-ig terjed. A tehetősebb kereskedők, gazdák leányai általában vittek néhány ezer forint összegű készpénzt a leendő férjük házához. Az ingóságok jellemzően bútor, ágynemű, különféle textíliák, ruha és fehérnemű, valamint ezüst holmik és ékszerek voltak. Az 1875. évtől kezdődően megfigyelhető a tendencia, mely szerint kezdetben nem volt gyakori a tárgyak tételes felsorolása, illetve ha mégis, arra csak utalás történt, de a leltárt nem fűzték a szerződéshez. A szerződésekhez az 1880-as években gyakrabban csatoltak külön íven szövegezett tételes ingó vagyonteltárt.

4.3. A közszerzemény

A parasztság, illetve földműveléssel és alacsonyabb rendű személyes szolgálatokkal foglalkozó köznépen túl az állandósult bírói gyakorlat szerint a munkások, valamint a kereskedelmet és ipart űző személyek között is törvényes vagyoni jogi rendszerként érvényesült a korlátozott vagyontársaság sajátos változata, az ún. szerzeményi vagyontársaság, azaz a feleség már a törvény erejénél fogva közkeresőnek (*coacquisitrix*) minősült, míg a nemesek és nemesekkel társadalmi értékelés szerint egyenlőnek tartott csoportok (ún. honoráciorok) között főszerzőnek (*principalis acquisiteur*) a férjet tekintették, és a felek között közszerzemény csak akkor jöhetett létre, ha a felek házassági szerződésben így rendelkeztek, vagy az adott (ingó vagy ingatlan) vagyontárgyra vonatkozó visszterhes szerződésben a nőt szerzőtársként tüntették fel (Hármaskönyv, I.r. 102. c.). Az Mtj. (1928. évi magyar Magánjogi Törvényjavaslat) a rendi különbségekre, illetve társadalmi állásra nem tekintve a közszerzemény intézményét nem csak megőrizte, hanem általánossá is tette. Az Mtj. annak ellenére érvényesült a bírói gyakorlatban, hogy végül törvényként sosem fogadták el.⁸

A közszerzeményt a Magyar Magánjogi Lexikon hosszasan elemzi, kitérve annak eredetére is. Ennek alapján a saját joguk megtartásának kiváltságával betelepülő, jobbára városokba költöző illetve azokat alapító német telepesek által került be a közszerzemény intézménye a magyar jogi életbe. A városi polgárságon keresztül a szokásjognak is elemévé vált a közszerzemény, így

⁷ ILLÉS, Hozomány 248–250.

⁸ A fogalmat és az intézménytörténetet lásd bővebben HERGER, A modern magyar házassági vagyoni jog 209–253. és HERGER, A közszerzemény intézménye 557–568.

*Werbőczy*nél már részletesen szabályozást nyert, azzal, hogy „*törvényből folyólag, mint ki nem zárható vélelem, csak a jobbági (és polgári) osztályban kötött házasságoknál van közszerzemény*”⁹. A közszerzemény intézménye előbb örökösödési igényként jelent meg, majd az 1840. évi VIII. törvénycikk 8. §-a már akként fogalmaz, hogy „*a házasság alatti közszerzemények a jobbágyak között mindenik házastársat egyformán illetvén, azokról egyik úgy, mint másik, fele részben szabadon rendelkezhetik, s ezen fele részből a férj felelőségét végrendelet által sem zárhatja ki; ha pedig egyik házastársa mag nélkül és végrendelet nélkül hal meg, minden közszerzemény az életben maradt házastársra száll.*”

Az általam feldolgozott házassági szerződések között az első olyan, melyben szerzeményi vagyonközösségi rendszert (azaz a közszerzemény intézményét) alkalmazták, 1876-ben keletkezett. Közszerzemény alatt a felek jellemzően a házasság tartama alatt egyikük vagy másikuk által szerzett vagyont értették, ahogy az törvényes vagyoni jogi intézményként érvényesült. Előfordultak azonban olyan szerződések, melyekben ehhez az általános tartalomhoz képest a felek kiterjesztették a szerzeményi vagyonközösséget egyéb vagyontárgyakra is. Tapasztalatom szerint az idő előre haladtával egyre gyakrabban fordult elő az, hogy a szerzeményi vagyonközösségi rendszert (azaz a közszerzemény intézményét) kötötték ki maguk között a felek annak ellenére is, hogy társadalmi állásuknál fogva nem feltétlenül ez lett volna irányadó.

4.4. Az egyéb szerződésben szereplő jogintézmények

A hitvestársi öröklés megjelenése a vizsgált házassági szerződéseknel értelemszerűen a közszerzemény intézményével párhuzamosan történik. A vizsgált szerződéseket az jellemzi, hogy amennyiben a házaspár a házasság tartama alatt szerzett vagyont közszerzeménynek rendelik, egyúttal abban egymást kölcsönösen örökösnek is nyilvánítják, többnyire gyermektelenségük esetére, de előfordul, hogy attól függetlenül is. Mindez azért érdekes, mert a közszerzeményi rész hitvestársi öröklése törvényes leszármazó hiányában egyébként a törvényes öröklési jog része volt. A vizsgált szerződésekben nem elsősorban a hitvestársi öröklés jelenléte a különös tehát, hanem az, hogy ezt nagy gyakorisággal akkor is kikötötték, ha volt törvényes örökös. Az ilyen halál esetére szóló rendelkezéseket tartalmazó házassági szerződéseknel gyakran csupán alapos elemzés és az egyes szerződéses rendelkezések egybevetése után lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a házaspár szerződéses akarata valójában csupán a (törvényes) hitvestársi öröklés szerződéses megerősítésének vagy végrendeleti rendelkezésnek minősül-e. Előfordult olyan szerződés is, amelyben az egyik házaspár a másikat teljes vagyona nézve örökösnek nyilvánította, és a vizsgált szerződésekben egyre gyakrabban történt a túlélő házaspár javára holtig tartó haszonélvezet alapítása is anélkül, hogy az özvegyi jogot, mint jogintézményt (*ius viduale*) megemlégették volna.

A vőfogadás intézménye¹⁰ különleges szerepet töltött be azon családoknál, amelyeknél férfi leszármazó nem lévén a leánygyermek férje, a vő jelentette a biztos férfi kezét a gazdaság irányítására, az abban való munka végzésére. Ugyan több olyan okiratot is olvastam, amelyben a leánygyermek férje akár a leány apjával közösen fog gazdálkodni, és ezért akár „szolgabért” is

⁹ KOLOSVÁRY, Közszerzemény 187.

¹⁰ HERGER, A közszerzemény megosztása a paraszti népréteg körében 69–70.

fizetett az apa, azonban arra is találtam szép példát, hogy a vagyonkezelés jogát adta át az atya a vőnek csak.

A jegyajándékon túl is történtek ajándékozások, melyre ingatlan esetében tipikusan a tulajdonjog átruházás mellett a holtig tartó hasznélvezeti jog fenntartásával került sor. A vizsgált szerződésekben ingóság ajándékozására is van példa, az üzleti tevékenység folytatásához adott ajándékot a menyasszony a vőlegénynek.

A vizsgált szerződésekben főképpen az ingatlanok tulajdonjogának átruházása körében találtam ellenérték melletti tulajdonjog átadást a szülők részéről az ifjú házásoknak; egy összegben, részletekben, akár a szülők, akár a testvérek felé meghatározott fizetési kötelezettséggel.

A tartási szerződések, illetve részben tartási jellegű jogügyletek sem voltak ritkák a feldolgozott szerződések között. A generációk együtt élésének és közös gazdálkodásának szerződésbe fektetésére is találtam példát.

A kötelező polgári házasságkötést bevezető törvény (1894. évi XXXI. tc.) megszületése előtti időben a felekezeti hovatartozástól függött, hogy volt-e lehetőség a házasság felbontására. A katolikus vallás szerint a házassági kötelék szentségként felbonthatatlan volt, így náluk eleve csupán a *separatio a thoro et mensa*, azaz az ágytól és asztaltól való elválasztás jöhetett szóba. Az egyéb felekezeteknél azonban lehetőség nyílt a házassági kötelék felbontására is.

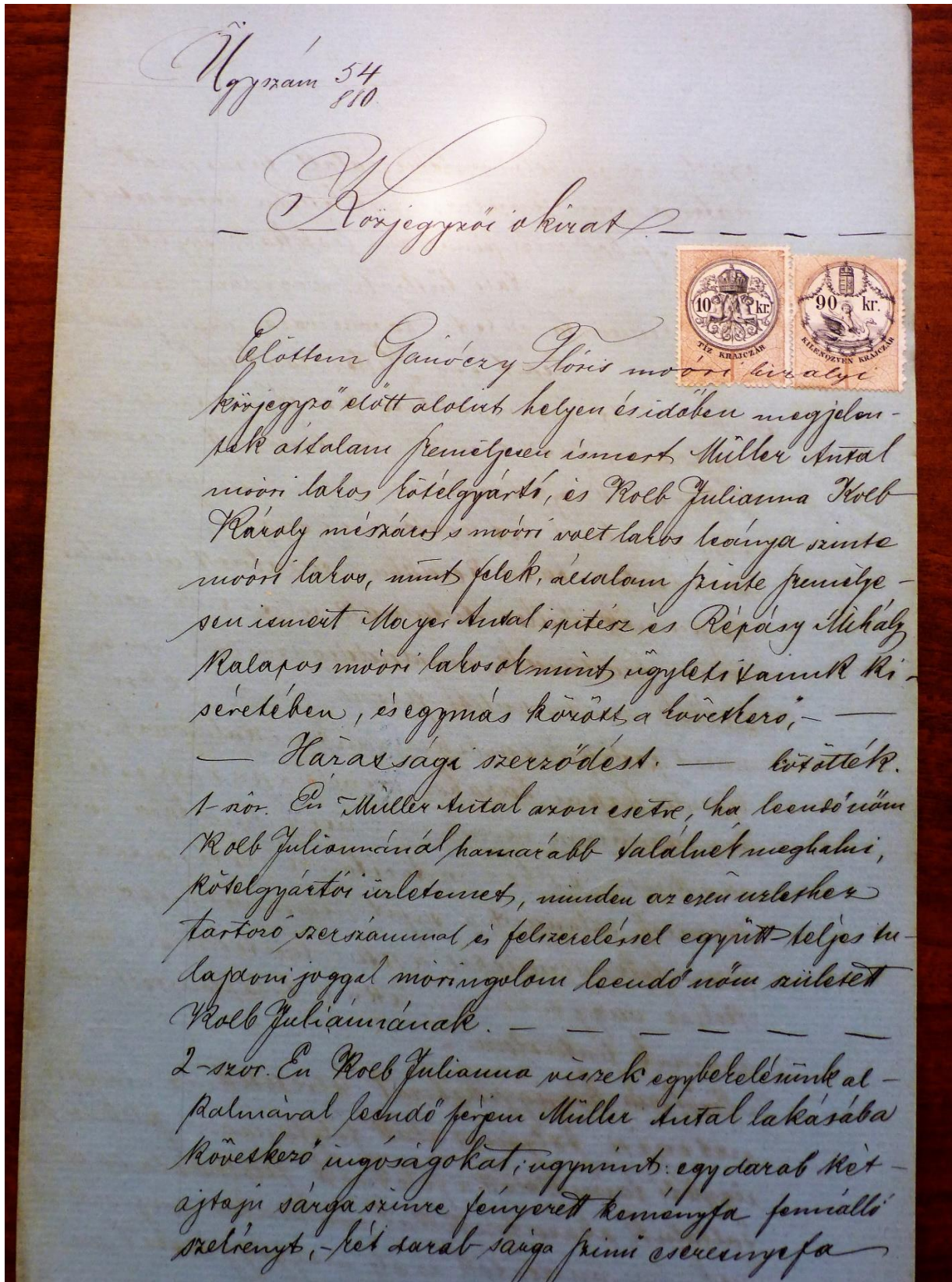
A vizsgált szerződések között meglehetősen sok olyan szerződés volt, amelyben a felek válás esetére is rendezték vagyoni viszonyaikat, mégpedig általában akként, hogy meghatározták a visszaadásra kerülő vagyontárgyak körét, a válóper tartamára az ideiglenes nőtartás mértékét és akár további, a felek által lényegesnek ítélt kérdéseket is.

5. Müller Antal moóri lakos kötélgyártó és Kolb Julianna moóri lakos házassági szerződése

Az első bemutatásra kerülő jogügyletet 1880. május 2-én kötötték 54/1880. sz. alatt *Gánóczy Flóris* királyi közjegyző előtt Mórón. A szerződés bevezető részében megjelölték a feleket. A vőlegény *Müller Antal*, foglalkozására nézve kötélgyártó, tehát iparos; a menyasszony pedig *Kolb Julianna*, aki *Kolb Károly* móri mészáros lánya, szintén az iparos-kereskedő rétegbe tartozik. A két ügyleti tanú *Mayer Antal* építész és *Répágy Mihály* kalapos volt.

A szerződéssel a vőlegény „móringolta” a kötélgyártói üzletét minden ehhez tartozó szerszámmal és felszereléssel együtt, teljes tulajdoni joggal a leendő feleségére. A vonatkozó értelmező és egyéb lexikonok a korban szinte egyöntetűen a fentiekben már említett *Morgengabe* intézményével vagy egyszerűen a jegyajándékkal azonosították a magyarosított móring kifejezést, azonban ez ebben a formában – tekintve az általam feldolgozott házassági szerződéseket – nem helytálló, mivel a tényleges tartalmat tekintve a móring itt a magyar hitbérnek felelt meg.

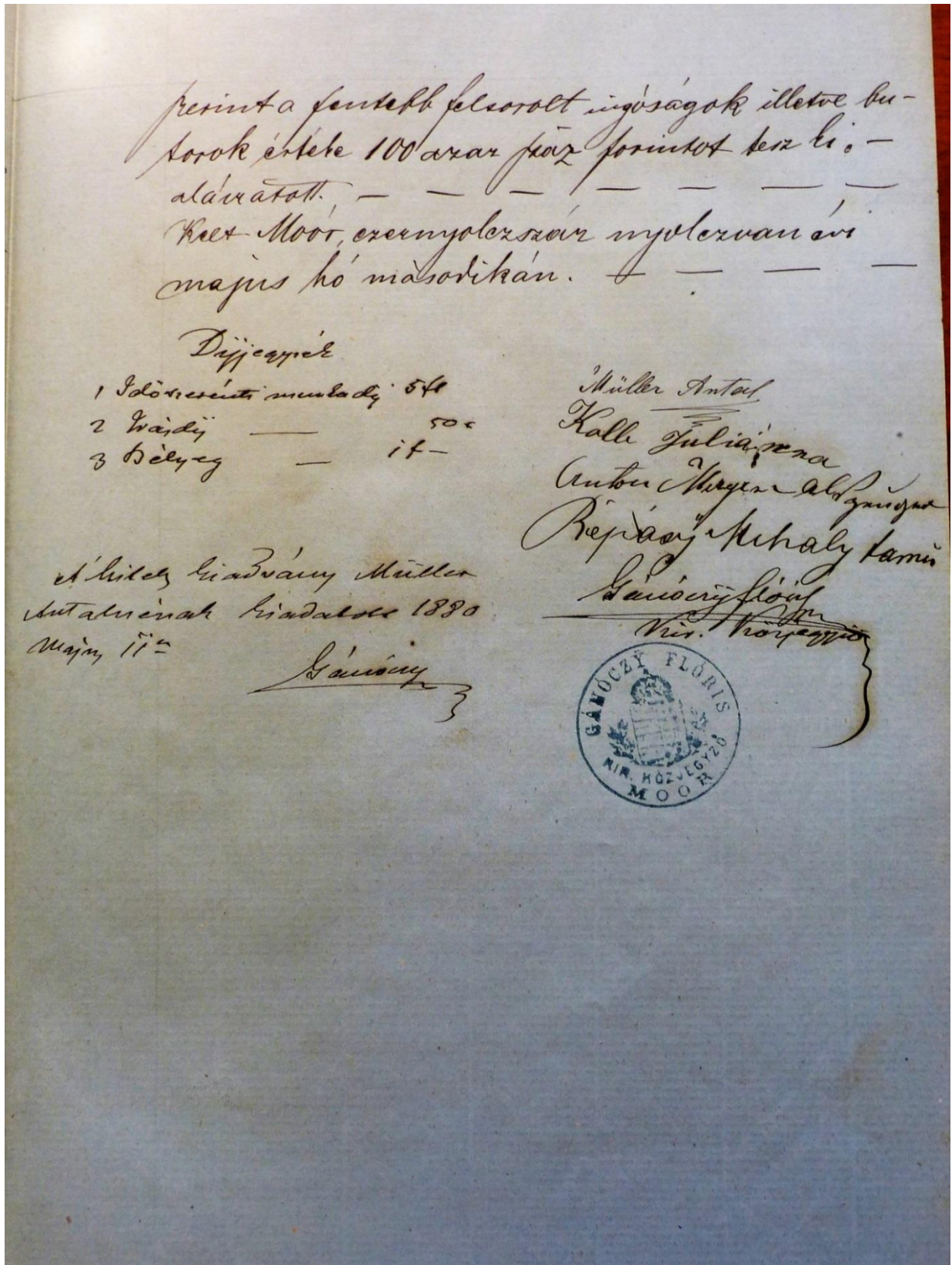
A vizsgált iratanyagban 1881. évtől kezdődően több alkalommal az ígért juttatást egyébként kifejezetten hitbérnek nevezte az okirat, azt megelőzően azonban csak a „móringol” kifejezés lelhető fel a szerződésekben. A vizsgált szerződések alapján egyértelmű, hogy a házaskötelék a móringot a gyermektelen („magtalan”) elhalálozás esetére ígérték a túlélő házastársnak. A vizsgált Mór környéki házassági szerződéseket a kölcsönös ígélet (hitbér és viszonthitbér) jellemezte.

1. kép: Müller Antal és Kolb Julianna házassági szerződése, 1. oldal. Mór, 1880. május 2. FML VII.151.54/1880. sz.

ágyát, - egy gömbölyű egylábú antaltt furnirozott
geostenyé sörnye fényesre, - egy kislábú varróasztal,
cseresznye fából sárga fűnűt, egy fiókkal, - egy nagy
barna faragmányos fali tükröt, - négy darab beforgatható
felek lemezzel, - három darab arany támasz
olajnyomatú kezet, egy "Putterblau" szőnyeg, egy
"Marie Hilf", és egy "aldoró" kerest "ábrázolást"
s a Karom, hogy ezen jelenleg korszak vett ingóságok
ból az egyikégy, három vaukussal, egy dekerállyal
egy dunnaháral, két lepedővel, és egy agykerítővel,
gran exetre, ha én korábban találunk meghalunk
férjemnek Müller Antalnak teljes tulajdoni
joggal hódassék, mind addig aronban míg
én élek mind a fentebb felsorolt ingóságokra,
mind pedig az egybekelésünk alkalmával míg
beendő férjem házához viendő" öfres ögy, és fe-
hér nemminek nevezetesen: négy dunnahara, hat
vaukusa, és két agykerítővel, két és sárga
fűnűvel, valamint a saját nevezetesen megjelölt
öfres fehérneműkre asztal kerítőkre és más
kelme vagy ruháneműkre a tulajdonjogot ma-
gammal fenntartom. - - - - -
Mivel ezen közjegyzői akirat felvételét, az ügyem
nek egész folyamata alatt folytanosan jelen volt
ügyvéti tanácsköltség a feleknek feloldoztatott
s általuk akaratjukkal mindenben meggyező-
nek nyilvánítottak és oly megjegyzéssel mi

2. kép: Müller Antal és Kolb Julianna házassági szerződése, 2. oldal. Mór, 1880. május 2. FML VII.151.54/1880. sz.

3. kép: Müller Antal és Kolb Julianna házassági szerződése, 3. oldal. Mór, 1880. május 2. FML VII.151.54/1880. sz

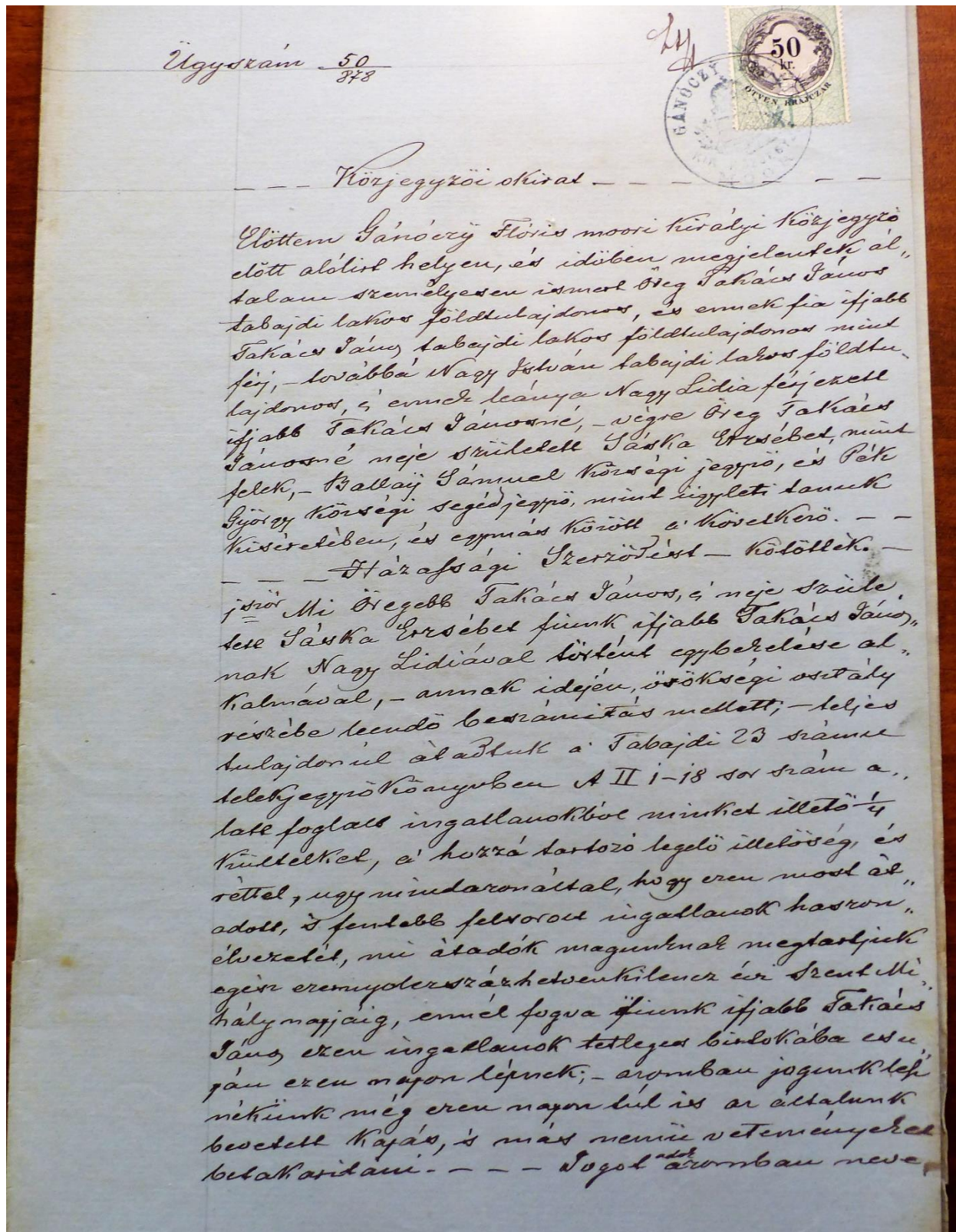
A móríng jellemzően készpénz összeg volt. A feleség a férjnek szokásosan a neki ígért hitbér felét ígérte. A móríng összegénél sokszor különbséget tettek aszerint, hogy egy vagy két év házasság után halt meg a férj vagy a feleség, és értelemszerűen a hosszabb idő eltelte után járt a magasabb összeg. Előfordult, hogy a móríngolt vagyon mértékét gyermekek születésétől tették függővé. A szerényebb anyagi körülmények között élő házasulóknál gyakran megesett, hogy nem vagy csak minimális összegű pénzt ígért a menyasszony a vőlegénynek, hanem egy „katonaágyat”, és tételesen feltüntették, hogy ez miből tevődött össze. A szerződések zöménél a menyasszony által a vőlegénynek móríngolt vagyont a hozományból emelték ki, azaz egy részét a feleség magtalan halála esetére megtarthatta az özvegy férj, a többi része azonban visszajárt az elhunyt feleség családjának.

A szerződésben tételesen felsorolták a menyasszony hozományát, amelynek – nagyon fontos és tipikusan magyar – jogi jellemzője, hogy szabadvagyon-jellege megmaradt. Ebből a hozományból emelték ki a menyasszony részéről a leendő férjének hitbérként rendelt, azaz móríngolt vagyont. A hozomány tárgyaiból a vizsgált szerződésben sejthető, hogy német nemzetiségű és katolikus vallású a menyasszony, mivel egy „*Marie Hilf*” és egy „*áldozó Jézus*” ábrázoló arany rámás olajnyomatú kép is szerepel köztük. A szerződés végén található a díjjegyzék – az „időszerinti” munkadíj, az írásdíj és a bélyeg – valamint a folyó írással felvett keltezés. A felek és a tanúk aláírását követi utolsóként a közjegyző aláírása.

6. Ifjabb Takács János tabajdi lakos földtulajdonos és neje, született Nagy Lidia házassági szerződése

Az alábbi szerződést *Gánóczy Flóris* közjegyző 50/1878. sz. alatt vette fel Tabajdon, 1878. május 16-án. A szerződés ügyleti tanúi *Ballay Sámuel* községi jegyző és *Pék György* községi segédjegyző voltak. Ez a szerződés abban különbözött a többitől, hogy a házasfeleken – ifjabb *Takács Jánoson* és *Nagy Lidián* kívül – más személyek is szerződő félként szerepeltek benne: a férj szülei, öreg *Takács János* földtulajdonos és neje, született *Sáska Erzsébet*, valamint a menyasszony édesapja, *Nagy István* tabajdi lakos földtulajdonos.

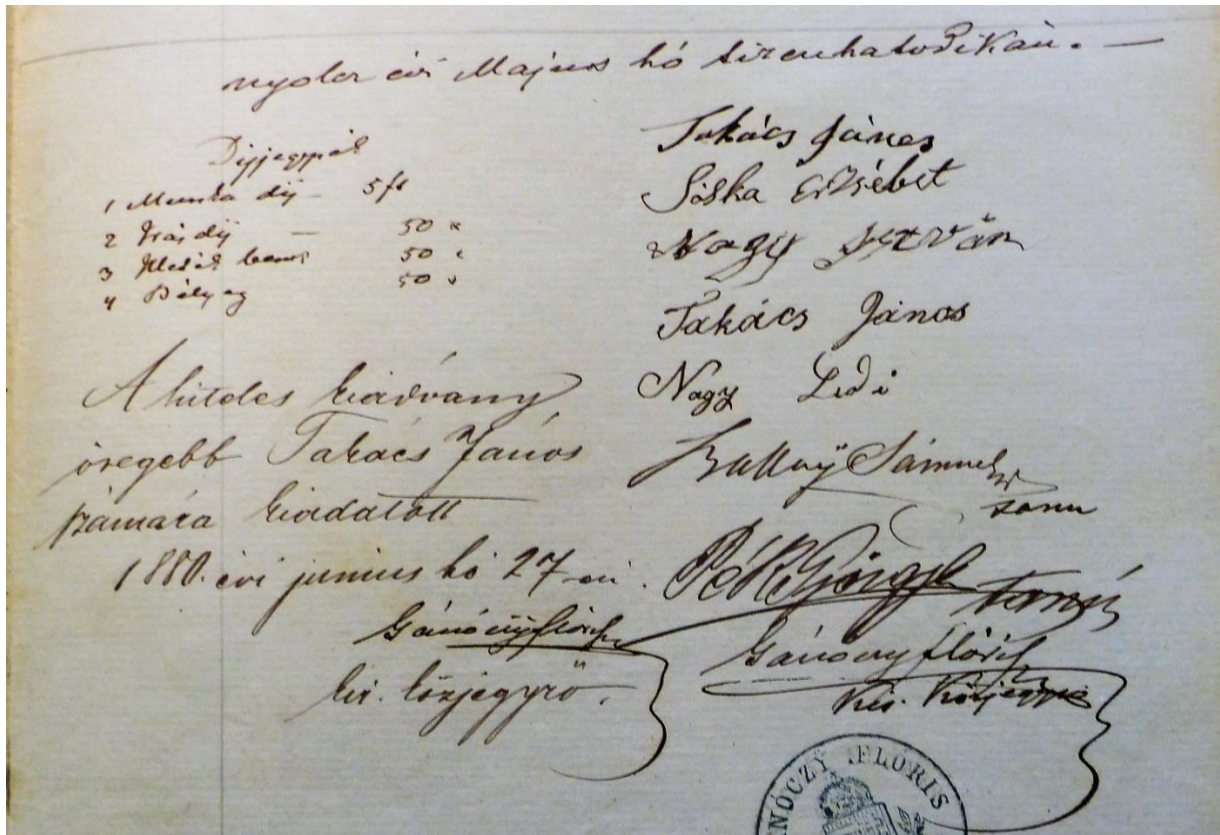
A férj szülei átadták a tabajdi 23. sz. telekjegyzőkönyvbe foglalt 1-18. sz. ¼ kültelket (legelővel és réttel) a haszonélvezet fenntartásával, örökségi osztályba betudással. Ezen kívül a férj magtalanága esetére móríngolt a feleségének 400 forintot. A feleség apja akként vett részt a szerződésben, hogy ő adja a hitbért a férjnek: ha gyermektelenül 3 éven belül halna meg, 300 forintot, ha azon túl, évenként 20 forint szolgabért kötelez és egy teljesen felszerelt katonaágyat.

4. kép: Ifjabb Takács János és Nagy Lidia házassági szerződése, 1. o. Tabajd, 1878. május 16. FML VII.151.50/1878. sz.

Két fiunk Takács Jánosnak arra nézve, hogy
a teleltömnyi tulajdonjog bekebelezését és
most átadott ingatlanszára nézve, - a fenteb-
bi feltétel mellett, - aronnal, mindenlovás-
ból megkérőztetésünk nélkül egyöntetűen:
2 = En ifjabb Takács János, aron esetre
ha gyermekek hátrahagyása nélkülül halnék
meg moringolok nőmnek sírjával, mely örök-
ének 400 ar ar négyezer forintot, mely örök-
hátrahagyott vagyonomból neki kiadandó legyen.
3 = En Nagy István leányom Nagy Lidia
fejérel ifjabb Takácsné részére, moringolok
vöm ifjabb Takács János részére 200 ar ar
két ezer forintot aron esetre, ha leányom-
dia gyermekek hátrahagyása nélkül előbb
halna meg, mint feje; - aronfelül aron esetre
ha leányom Lidia fejérel Takács Jánosné
három év leforgása alatt gyermekeket
halna meg; - ar együtt költött hárfasági
se Takács Jánosnak ismételt meg 20 ar ar
hvor forint szolgáló kifizetését kötelezem. -
4 = Mi öleg Takács János, e, neje sírjával Takács
Erőbet, - egy Nagy István kijelentésk, hogy
ar eren szerződés, értelmében kiutendő nála
lelöl körvösen viselkedjék. - - -
5 = En Nagy István a 3 = pontban említett
200 ar ar kétszáz forinton felül, ar ugyan aron
pontban említett halálára esetére vöm
ifjabb Takács János részére egy teljes felte-
red határa azzal kiadására kötelezem ma-
gamat. - - -
Mivel eren közzegjogi okirat felvételével,
ar négyemmel egész folyamata alatt folytatva
jelenvöll ügylet tanul előtt a felérnek
felolvasatott, is általuk akaratjikkal
amindenkben meggyőzőnül nyitvanitta-
lott, is aláíratott. - - -
Kell Tabajdon eranyalorészárkészen
nyolva

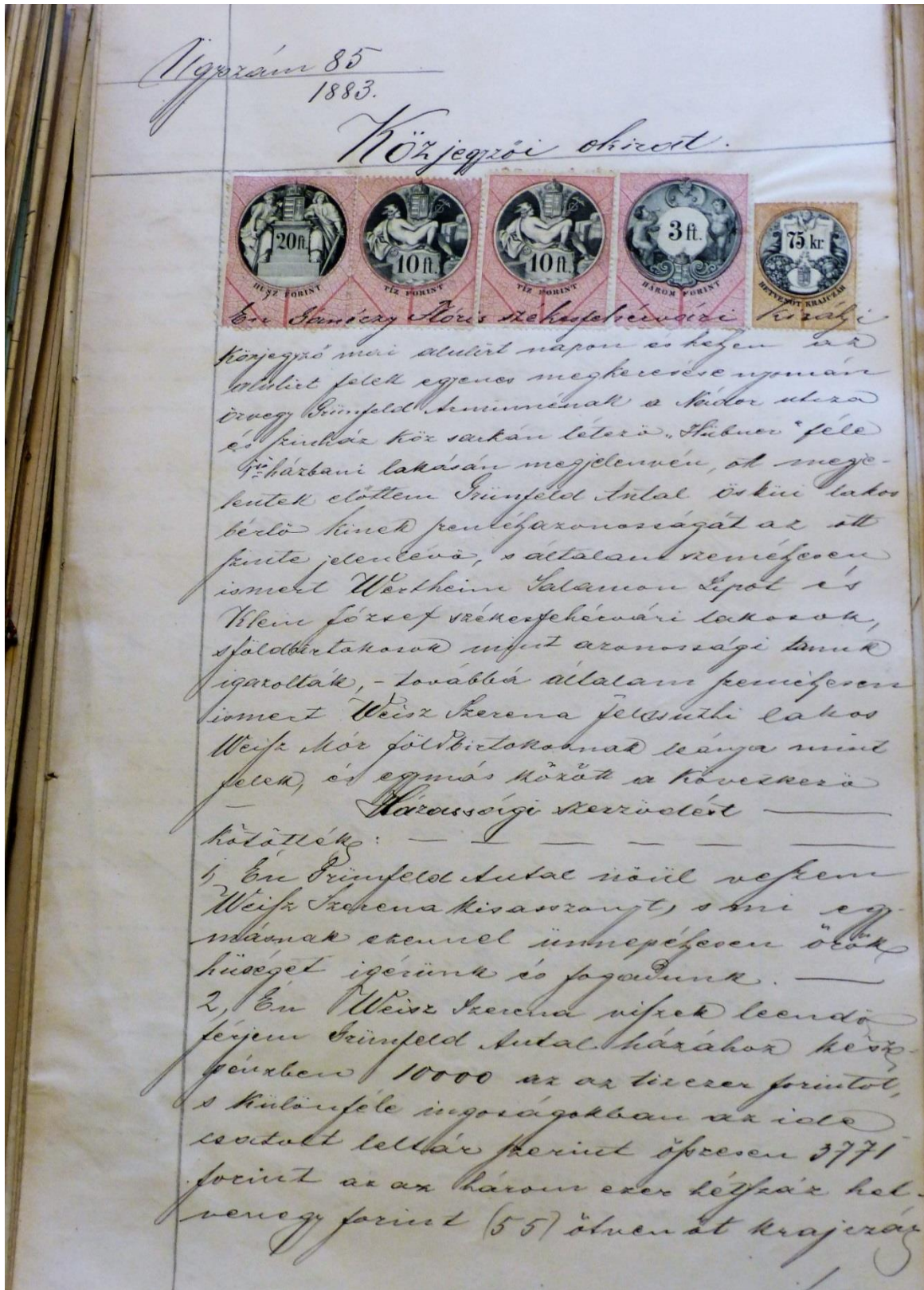
5. kép: Ifjabb Takács János és Nagy Lidia házassági szerződése, 2. o. Tabajd, 1878. május 16. FML VII.151.50/1878. sz.

6. ábra: Ifjabb Takács János és Nagy Lídia házassági szerződése, 3. o. Tabajd, 1878. május 16. FML VII.151.50/1878. sz.

7. Grünfeld Antal ösküi lakos bérlő és Weisz Szeréna felcsúthi lakos házassági szerződése

A 85/1883. ügyszám alatt Székesfehérváron, 1883. március 12. napján felvett házassági szerződés érdekessége abban áll, hogy vizsgált iratanyagot tekintve ebben rendelkeztek az egyik legnagyobb vagyontömegről, ennek megfelelően kellően részletes is a szerződés. A szerződés azon kevés szerződések közé tartozik, amelyben kifejezetten érvényességi feltételként szerepelt, hogy a házasulandó felek izraelita szertartás szerint kel egybe. A menyasszony – akit a szerződésben kisasszonynak neveznek – és a vőlegény örök hűséget ígért egymásnak. Ez a fordulat ritka az általam vizsgált levéltári anyagban. A menyasszony hozománya tetemes: 10.000 Ft készpénz és a szerződéshez külön íven csatolt leltár szerint 3.771 Ft 55 Kr értékű ingó vagyontárgyak. A leltárban külön római számozással szerepelnek a felső ruhák, a „*fehér neműek*” és az ékszerek. A hozomány gazdaságba való beruházására a menyasszony engedélyt adott leendő férjének. A hozományt ekként át is vette a leendő férj. Ha a házasság első vagy második évében a férj gyermek hátrahagyása nélkül meghalna, úgy az összes női hozomány visszazállna a menyasszonyra. Ezen felül „*minden esetre és minden időre*” kikötött a leendő férj 5.000 forint hitbért, azzal, hogy ez hátrahagyandó vagyonából ez mindenek előtt kiadassék. Ezzel azonban minden özvegyi igényéről le kell mondania a leendő feleségnek.

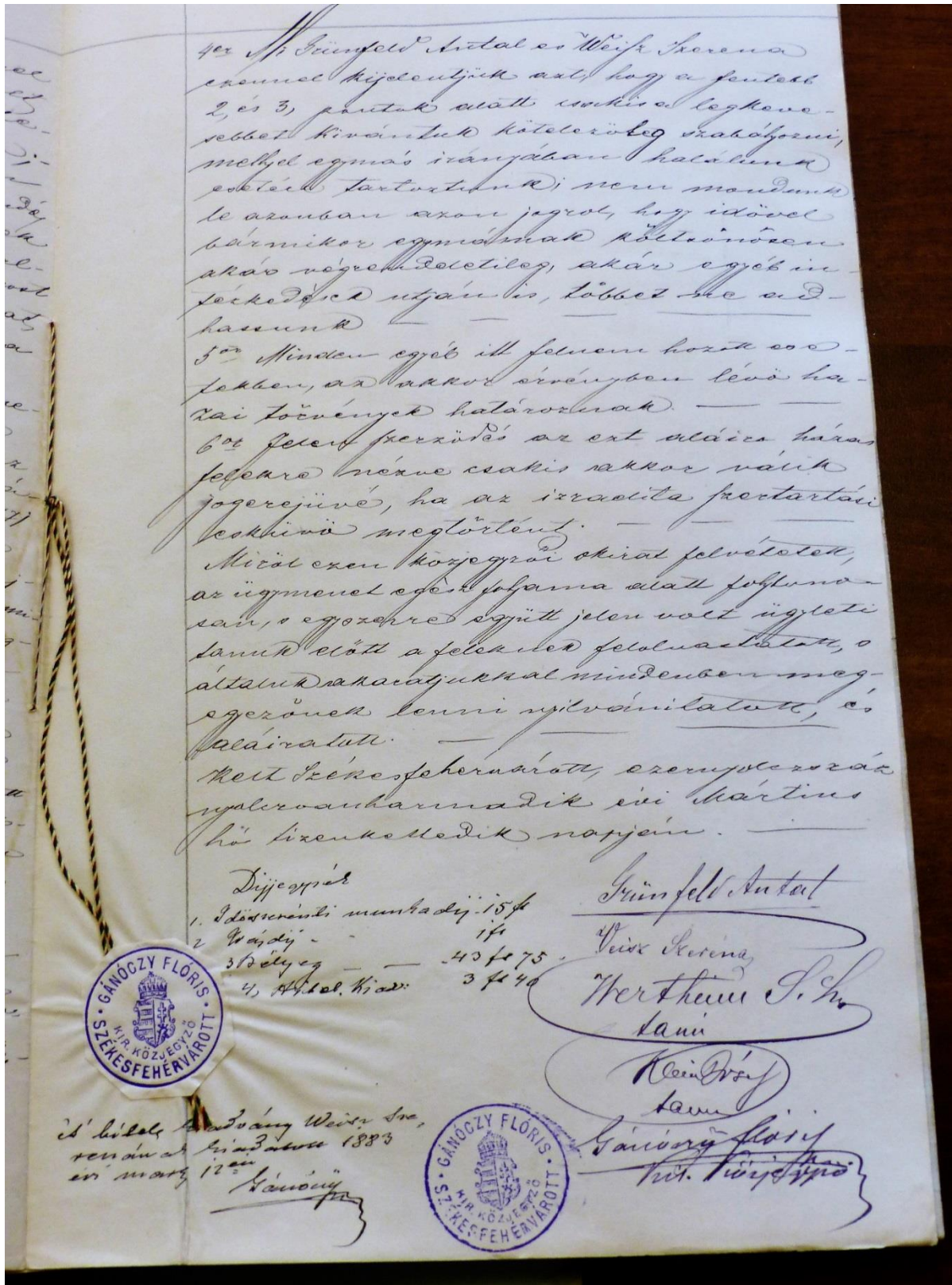

7. kép: Grünfeld Antal és Weisz Szeréna házassági szerződése, 1. o. Székesfehérvár, 1883. március 12. FML VII.151.85/1883. sz.

értéki vagyon, s megengedem ezennel
 azt, hogy ezen összes fentebb felsorolt
 női háziállományát garabolyába be-
 ruházhassa, sőt öleg használatához, s
 ezekre nézve akarom hogy azan-
 evetke, ha egybekelésünkkel szem-
 elő vagy második évében gyermekek
 hátrahagyása nélkül találják elhal-
 feljárnitott özvegy női háziállományát
 családunknak családunknak vissza
 adni tartozók.

3, én Grünfeld Antal ezennel elme-
 nem azt, hogy leendő nőm Weisz
 Szerénától kétféleképpen 10000 ar ar
 fiz ezen forintot s külföldi ingó-
 dolgait a család lettár peritit 3771
 helyen forint (55) ötvénzt meg-
 ezár értékű vagyonát átvettem, s mi-
 tatam, ezennel akarom, hogy azan-
 evetke, ha egybekelésünk tárgyától
 párnitva s elő vagy második
 évben gyermekek hátrahagyása
 nélkül találják meg, nőmnek fületen
 Weisz Szerénának a mai napon ház-
 zárs kötött özvegy női háziálloma-
 néki néprafarsék, s ezen felül
 akarom, hogy kéfére (5000) ar ar
 ölezer forint hitbék, mit ezennel
 minden evetben, s minden időre
 kikötök, - neki hátrahagyandó vagy-
 nomtól mindenek előtt hiadallat,
 mi által akarom továbbá özvegyi
 igényeiről lemondani tartozók.

8. kép: Grünfeld Antal és Weisz Szeréna házassági szerződése, 2. o. Székesfehérvár, 1883. március 12. FML VII.151.85/1883. sz.

9. kép: Grünfeld Antal és Weisz Szeréna házassági szerződése, 3. o. Székesfehérvár, 1883. március 12. FML VII.151.85/1883. sz.

Leltár

(Melleklet a Weisz Szeréna és Grünfeld Antal-féle, és
1883. évi mártius hó 12. évi kötött házassági szerződéshez.)

Felső szám	darek szám	Nevnevezések:	Egyenként		Összesen	
			for.	kr.	for.	kr.
<i>I. Felső ruhák:</i>						
1.	17.	egész öltözet				
2.	2	1 teli kabát és 1 nyári kabát	658	-		
3.	1.	köpeny	60	-		
4.	1.	beléjő	30	-		
5.	1.	nagy kendő	35	-		
6.	3	berlini kendő	16	-		
7.	2	kalap	8	50		
8.	6	fejre való kendő	20	-		
9.	6	pár lábbeli	6	-		
10.	4	" kertyű	40	-		
11.	4	aprított tárgyak	7	50		
			25	-	906	-
<i>II. Felső neműek:</i>						
12.	70	ing				
13.	4	paplan	350	-		
14.	2	plumeaux	100	-		
15.	3	pár gyöles ágyluzat	35	-		
16.	1.	" damaszt "	177	60		
17.	2	" chiffon "	30	-		
18.	1	" eseléd "	72	-		
19.	4	tuzat gyöleslepedő	11	-		
			120	-		
		Alvittel	395	60	906	-

10. kép: Grünfeld Antal és Weisz Szeréna házassági szerződéséhez csatolt leltár, 1. o. Székesfehérvár, 1883. március 12. FML VII.151.85/1883. sz.

szám		Megnevezés	Egyenként		összesen	
frs	kr.		fr	kr.	fr	kr.
<i>Alhoz at</i>			895	60	906	-
20	4	túrat törülköző	60	-		
21	4	asztalkendő	53	-		
22	13	fehér abrossz	108	-		
23	7	kávé és théa asztal készlet	70	-		
24	4	asztalfutó és 12 db. tálkarak	25	40		
25	1	túrat eszélő törülköző	9	-		
26	1	székajtó kendő és kenyér ruha	9	-		
27	6	törülköző ruha	22	55		
28	2	alsó párna	14	-		
29	0	Hanginok	15	-		
30	30	kg toll	120	-		
31	2	lőrész ruganyos matracs	50	-		
32	10	barchent garnitúra	95	-		
33	12	chiffon costum	92	-		
34	6	túrat szobeli	45	-		
35	6	harisnya	72	-		
36	2	fehér ággyeterítő	10	-	1765	55
<i>III. Ékszerek.</i>						
37	4	renaissance nyakék				
38	-	gyémánt-gyűrű, fülbebaló és nyakék	} menyasz. bizonyít. a. jandék.		1000	-
39	2	ezüst tartó és egy arany medaillon	100	-	1100	-
<i>Tősszeg</i>					3771	55
<p>az ar. Harom ezer hétváz hetvenegy fr 55 kr.</p> <p>Kelt Székesfehérvárott 1883 évi március 12 én</p> <p>ben i. e. ráigóztatá tette m</p> <p>Wörtheim S. László László Klein György Károly</p> <p style="text-align: center;"></p> <p>Grünfeld Antal Kisné Károly, atadó Károlyffy István Kisné Károly</p>						

11. kép: Grünfeld Antal és Weisz Szeréna házassági szerződéséhez csatolt leltár. Székesfehérvár, 1883. március 12. FML VII.151.85/1883. sz

8. Következtetések

A vizsgált több mint 150 házassági szerződésből három szerződés segítségével I tettem kísérletet arra, hogy bemutassam, a magyar királyi közjegyzőség felállítását követő néhány évben milyen módon kötöttek házassági szerződéseket a korabeli Magyarországon. A közjegyzői iratanyagot áttekintve megállapítható, hogy a századfordulóhoz közeledve nőtt a házassági szerződés száma.

Egyfajta tendencia is nyomon követhető az évek múlásával, mivel a kezdeti rövid, túlnyomó részben kizárólag a hitbért vagy a hozományt szabályozó szerződések mellett egyre gyakoribbá váltak a törvényes vagyoni jogi intézményeket alakító szerződések, a női szabad vagyon biztosításáról valamint a házasság felbontásának esetéről szóló rendelkezések.

A vizsgált szerződéseket 1875-1883 években kötötték Mórton, Székesfehérváron és a környező településeken, ahova korábban jelentős számú német lakosság települt be, ugyanakkor a városi iparos-kereskedő réteg is kialakult már. A szerződések tanulmányozása és összevetése során felvetődik a kérdés: van-e eltérés az egyes nemzetiségekhez, felekezetekhez, társadalmi csoportokhoz tartozó személyek házassági szerződésai között?

Rögzíthető, hogy minden szerződésben a felek személyi adatainak részét képezte a foglalkozásuk megjelölése. Az elemzett több mint 150 szerződés alapján megállapítható, hogy jóval gyakrabban fordul elő az iparos-kereskedő réteg tagjai közötti szerződés, mint a paraszti néprétegben. (A legfelsőbb társadalmi csoport házassági vagyoni jogi kultúrájáról a vizsgált anyag alapján nem lehet képet alkotni.) Értelemszerűen a vagyonnal bírók közötti házasságkötés esetén merült fel a házasságba bevitt vagyon házassági szerződéssel történő szabályozásának gondolata. Az első szerződés az iparos réteg tipikus példája volt.

A felekezeti és a kisebbségi hovatartozás elhatárolási pontként való alkalmazása már sokkal több nehézséget jelentett. Meghatározható-e a nemzetiség vagy a felekezet anyakönyvi adatok hiányában? Többségében a szerződésben szereplők nevek nyelvi sajátosságaiból indultam ki, illetve a vallásra vonatkozó esetleges megjegyzésekből, mint például az izraelita bontójogra történt utalás vagy a leltárban felsorolt katolikus kegytárgy.

Arra a kérdésre, hogy a felekezeti hovatartozásnak van-e jelentősége a szerződés tartalmára nézve, kétarcú válasz adható. Ugyanis van is, meg végső soron nincs is. Van, mivel az izraelita vallású felek által kötött szerződésekben – a vizsgált anyagot tekintve – jellemzően több a vagyoni rendelkezés, a felek általában a kereskedő-iparos réteghez tartoznak, és ehhez kapcsolódnak az üzletükre, az abba való befektetésre vonatkozó precízebb és részletesebb rendelkezések. A földtulajdonos réteg szerződésai között találjuk a legtöbb ingyenes juttatást, tartási jellegű és halál esetére szóló rendelkezést. Ugyanakkor mégsem olyan nagy a különbség: az egyes szerződések nagyon hasonlóak, mivel egységes alakítások mellett a jellemzően a tradicionális magyar jog házassági vagyoni jogi jogintézményeit (hozományt, hitbért) használták. Ennek alapján az egyes szerződések azonos (jogi) alapon épülve váltak – a nemzetiségi, felekezeti hovatartozás sajátos szokásai mentén – egyedivé.

A 19. század utolsó negyedének házassági vagyoni jogáról semmi pontosabb képet nem adhat, mint maguk a házassági szerződések, hiszen ezekben közvetlenül maga az élő jog testesült meg. Az

akkor még kodifikálatlan, tradicionális magyar házassági vagyoni jog intézményei pedig a szerződéseken a szerződéses szabadsággal találkoztak, és így váltak változatossá.

Felhasznált források és irodalom

1622. évi LXVII. törvénycikk hitbéres özvegyekről szóló 618-ik évi 61-ik törvénycikkelyek megújítása és megmagyarázása
1840. évi VIII. törvénycikk a jobbágyság örökösödéséről
1874. évi XXXV. törvénycikk a magyar királyi közjegyzőkről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
- WERBŐCZY István Hármaskönyve. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár 1000 – 1895 Millenniumi Emlékiadás. Budapest 1897
- ÉRDÚJHELYI Menyhért: A közjegyzőség és hiteles helyek története Magyarországon. Budapest 1899
- HERGER Csabáné: A hozomány szerepe a magyar házassági vagyoni jog fejlődésében. Jogtudományi Közlöny 2016/4.
- HERGER Csabáné: A közszerzemény intézménye a 19-21. századi magyar házassági vagyoni jogban. Jogtudományi Közlöny 2014/12.
- HERGER Csabáné: A közszerzemény megosztása a paraszti népréteg körében Baranyában 1848 után. In: VARGA Norbert (szerk.): VI. Szegedi Jogtörténeti Napok báró Eötvös József születésének 200. évfordulója alkalmából. Szeged 2014, 67–95.
- HERGER Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek. Budapest – Pécs 2006
- HERGER Csabáné: A törvényes és az írott hitbér Baranyában 1848 után. In: NAGY Janka Teodóra (szerk.): Szokásjog és jogszokás. Pécs 2016, 139–164.
- HERGER Csabáné: Házassági szerződések Baranyában 1848 után. In: BALOGH Elemér – HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): Három szegedi jogtörténész: Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90., és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján. Szeged 2017, 170–186.
- HERGER Csabáné: A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében. Passau 2017
- ILLÉS József: Hitbér. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon IV. Budapest 1903, 244–247.
- ILLÉS József: Hozomány. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon IV. Budapest 1903, 248–250.
- JANCSÓ György: A magyar házassági és házastársi öröklési jog. Budapest 1901
- KOLOSVÁRY Bálint: Közszerzemény. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon V. Budapest 1904, 186–191.
- MÁNDOKI László: A mohácsi reformátusok házassági szerződései (1790-1827). Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (1964), Pécs 1965
- ROKOLYA Gábor: A polgári közjegyzőség emlékezete. Budapest 2009
- SZINYEI József: Magyar írók élete és munkái. Budapesti Közönlöny 1891
(<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/g/g06329.htm>, 2017.03.11.)